

ІДЕЇ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЛІТЕРАТУРНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Найважливішим завданням вітчизняної педагогіки є формування високоморальної особистості, зокрема, виховання її моральних почуттів. В умовах кризи виховання в нашій країні спостерігається деформація природних почуттів любові до матері та батька, дідуся й бабусі, поваги до старших. Виховання моральних цінностей, таких як совість, доброта, правдивість, гідність, взаємодопомога й взаємоповага, любов до рідних, відповідальність за власні дії та вчинки тощо, у багатьох випадках здійснюється через “словесне” моралізаторство, тобто перевага віддається запам’ятовуванню моральних законів і норм поведінки замість того, щоб естетично й емоційно пробуджувати почуття за допомогою казок та оповідань, які виступають важливими засобами морального виховання дітей молодшого шкільного віку.

Оповідання та казки є джерелом високої моральності, згустком досвіду, філософією буття й передбачення. В. Сухомлинський розглядав цей жанр як ідеальний засіб формування молодої душі, бо ж дитина в ній пізнає світ не тільки розумом, а й серцем і всім єством відгукується на почуте й прочитане, виявляє своє бачення добра та зла.

Значним внеском у вивчення життя та практичної діяльності, складових педагогічної системи В. Сухомлинського стали праці М. Антонця, І. Беха, А. Богуш, М. Богуславського, А. Борисовського, В. Бутенка, Г. Волкова, С. Заволоки, І. Зязюна, В. Кузя, Н. Ничкало, М. Мухіна, В. Паламарчук, А. Розенберга, О. Савченко, М. Сметанського, О. Сухомлинської, В. Хайруліної, М. Ярмаченка та ін.

Мета статті – проаналізувати літературно-педагогічну творчість В. Сухомлинського, яка посідає особливе місце в його педагогічній спадщині. Низка оповідань та казок видатного педагога спонукає розум і почуття дитини до аналізу вчинків літературних героїв, до відповідних висновків.

Творчість Василя Олександровича Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою, його педагогічні, публіцистичні та літературні праці й учительський досвід значно вплинули на практичну діяльність школи, збагатили педагогіку України новими положеннями й думками. Велику спадщину залишив по собі видатний педагог, вчений, письменник В. Сухомлинський (48 монографічних праць і брошур, 600 статей, близько 1500 художніх творів для дітей). Його новаторські здобутки – це школа радості, школа під блакитним небом, уроки мислення серед природи, бесіди з людинознавства, Батьківська школа, літературні мініатюри для дитячого читання тощо. Педагог обрав свій педагогічний орієнтир – виховання в дітей загальнолюдських цінностей: добра, любові, щастя, радості для кожного. Маючи небайдужу душу, порядність,

відданість справі, творче горіння, В. Сухомлинський своїм прикладом заохочував до творчої праці педагогічний колектив, який очолював.

Цінною для навчально-виховного процесу є літературна спадщина вченого. Тільки тонкий знавець психології дитячих душ міг написати такі твори для дітей, які сприяють вихованню важливих людських моральних якостей. Письменник-педагог дитячими вустами ставить запитання, на які школярам треба шукати відповіді, аналізувати подану ситуацію та робити конкретні умовиводи разом з учителем, батьками, однолітками.

Василь Олександрович зазначав, що казка, гра, фантазія – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень. Казка невід’ємна від краси, сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких неможливе благородство душі, щира чуйність до людського нещастя, горя, страждань. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. І не тільки пізнає, а відгукується на події та явища навколишнього світу, виявляє своє ставлення до добра й зла. З казки бере дитина перші уявлення про справедливість і несправедливість. Початковий етап ідейного виховання теж відбувається за допомогою казки. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскраві образи. Казка – благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – у глибині її змісту; створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення, Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона є творінням народу. Аналогічно впливає на душу дитини народна казка. Здається, що вона побудована на суто “побутовому” сюжеті, але в кожному образі та кожному слові простежуються творчі сили народу [5, с. 177].

Для виховання в молодших школярів моральних цінностей, любові до книжки в Павлівській школі було створено Кімнату казок. Тут у дітей народжувався інтерес до книжки, починала складатись у душах маленьких вихованців моральна краса, формувалась їхня свідомість. Добираючи казки для дитячого читання, слухання, інсценізації, В. Сухомлинський вважав найголовнішим те, щоб в казці була глибока думка, щоб діти замислювались, переживали “подив перед ідеєю”. Саме казка сприяє вихованню в молодших школярів ціннісних орієнтирів, відповідальності за свої вчинки, слова, ставлення до навколишнього світу, адже усвідомлення суті моральних ідей досягається не гучними словами й фразами, а емоційністю, глибиною розкриття істини й показом величчя людського розуму. “Казка – це зернина, – зазначав Василь Олександрович, – з якої проростає паросток емоційних станів і ситуацій” [4, с. 261].

Казка – це друг і вчитель дітей, вона допомагає їм краще пізнати навколишній світ, робить їх добрішими, людянішими, викликає бажання пронести чудові риси позитивних персонажів через своє життя [1, с. 12]. Саме казки та оповідання відіграють важливу роль у формуванні моральних переконань і моральної культури особистості.

Як відомо, моральна культура – це найголовніший компонент духовного життя людини, який передбачає оволодіння моральними принципами, нормами, правилами, які регулюють поведінку в усіх сферах життя. Моральні норми – це система вимог, які визначають обов’язки людини по відношенню до навколишнього світу. Вони не тільки орієнтують поведінку особистості, а й дають можливість оцінювати та контролювати її. Ми ніколи не матимемо моральних якостей у дорослих особистостей, якщо не виховаємо моральні почуття в молодшому шкільному віці. Наука виходить з того, що в дітей з раннього віку треба цілеспрямовано формувати моральні почуття, хоч діти можуть ще не розуміти відповідних цим почуттям моральних понять, принципів. Дитина вже змалку повинна розуміти та усвідомлювати, що таке любов до людей, милосердя, доброта, співчуття тощо. Казка якраз і є тим джерелом, тим засобом, що допомагає вихованню моральних якостей дитини. Прислухаймось до порад великого педагога В. Сухомлинського, який розумів велику перевагу жанру казки в початковій школі. Саме з казки молодший школяр бере уявлення про справедливість і несправедливість, добро і зло, правду і неправду. Казка для маленьких дітей – це не просто розповідь про фантастичні події; це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю [5].

Герої педагогічних казок та оповідань В. Сухомлинського – павучок та мураха на землі, журавлиний ключ у небі, лелеки, горобчики, жуки, берізка, калюжа, маленьке кошеня і звичайнісінькі діти, їхні батьки, бабусі, дідусі. Здавалося б, усе таке рідне й до болю знайоме, але іноді ми у своїй повсякденності не помічаємо цих речей, не приділяємо достатньо уваги близьким людям. Василь Олександрович, як тонкий спостерігач, наголошує на тому, що слід помічати у звичайному незвичайне й зупиняє увагу дитини на повсякденних, майже непомітних явищах і подіях. Він упевнений, що коли не сформувані самостійності мислення, не виховані любові до бабусі й дідуся, до матері та батька, до рідної природи, речей, що оточують дитину, то яка мова може йти про любов до Батьківщини, патріотизм і громадянськість.

Деякі казочки й оповідання написані з гумором, жартом, яким відзначався й характер самого Василя Олександровича. Звернені вони дозовсім юних читачів, але діапазон їх застосування дуже широкий.

З його творами діти знайомляться ще в дитсадку, а потім у молодших класах початкової школи. Це оповідання “Пташина комора”, “Три ледарі”, “Чому плаче синичка...”, “Камінь і струмок” та багато інших, які популяризують такі важливі душевні якості людини, як привітність, чуйність до оточення, доброзичливість, скромність, щирість, формують навички людяності у взаєминах, відповідальне ставлення до всього живого.

У державній науково-педагогічній бібліотеці ім. В.О. Сухомлинського (м. Київ), а саме у читальному залі фонду В.О. Сухомлинського, де праці педагога представлені українською та 50 мовами світу; велика кількість видань, присвячені педагогу, багато матеріалів з використання педагогічної спадщини вченого: наукові (монографії, збірники наукових праць,

матеріали науково-практичних конференцій, дисертації, автореферати дисертацій), інформаційні (показчики, програми, буклети), навчальні (підручники, навчальні та методичні посібники), довідкові (енциклопедії, путівники); публікації (статті В. Сухомлинського та про нього) з періодичних видань, їх копії, які зберігаються в залі. Саме в періодичних виданнях велика кількість казок та оповідань Василя Олександровича, зміст яких допомагає виховати любов до природи та до людей, сформувати кращі риси характеру. Деякі оповідання є корисними навіть для дорослих, тому що через них можна глибше побачити внутрішній світ дитини, вони нашттовхують на роздуми. У статті ми виділяємо лише деякі художні мініатюри педагога.

Яку б з казок або оповідань педагога ми не взяли, вони всі високоморальні. Багато в літературно-педагогічній спадщині В. Сухомлинського присвячено проблемі поваги до старших (батька й матері, бабусі й дідуся), а саме низка оповідань: “У бабусі дрижать руки” (“Барвінок”, 1974 р., № 3), “Дідусева ложка” (“Нове життя”, 1976 р., № 63), “Бабусин борщ”, “Сьома дочка” (“Хлібороб України”, 1973 р., № 4), “Це сину моє поле...” (“Нове життя”, 1953 р., № 63) та ін.

Гостро висвітлюється проблема моральних почуттів особистості (сорому, співпереживання), дружби в таких працях, як: “Петрик і ваза” (“Мурзилка”, 1973 р., № 7), “Новина”, “Провинилась” (“Радянська жінка”, 1973 р., № 8), “Після великого каменя” (“Нове життя”, 1953 р., № 8) та ін.

Любов до природи, усього живого на землі, краси (вміння бачити незвичайне у звичайному) розкривається в мініатюрах “Внучка старої вишні” (“Радянська жінка”, 1973 р., № 8), “Калюжка” (“Радянська освіта”, 1988 р., 27 вересня), “Ландыш в саду” (“Зорянка”, 1972 р., № 9) та ін.

У творах “Яблуко і світанок” (“Нове життя”, 1976 р., № 55), “Ледача подушка” (“Радянська жінка”, 1975 р., № 8), “Добре, що сонечко сяє” (“Хлібороб України”, 1973 р., № 4) Василь Сухомлинський засуджує лінощі.

Педагог наголошує на тому, що завжди треба говорити правду та відповідати за свої слова і вчинки, прикладом цього є оповідання “Чому голуби прилетіли до Олега” (“Барвінок”, 1978 р., № 3). І це далеко не весь перелік творів педагога на морально-етичні теми.

Тому, крім аналізу природних моральних операцій, що виникають унаслідок спілкування з однолітками й дорослими, необхідна цілеспрямована виховна робота, а саме її важливі форми: колективне читання та обговорення казок, оповідань з моральним змістом, створення проблемних ситуацій, в яких головним є навчити молодших школярів аналізувати поведінку та почуття героїв, порівнювати подану в творі моральну ситуацію з аналогічними життєвими ситуаціями. Завдяки цьому школярі переносять моральний зміст твору на моральні явища реального життя.

Висновки. На основі висловленого вважаємо, що Василь Олександрович Сухомлинський багато зробив для відродження інтересу вчителів і учнів до казки, чимало сам написав казок, творів-мініатюр, які виконують

безпосередньо виховну функцію. Зміст казок значною мірою впливає на моральне виховання молодших школярів. Саме казки та твори видатного освітянина є тим відправним пунктом, який формує особистість молодшого школяра. Вони пережили свого автора, захоплюючи читача мальовничими образами, простими, але такими живими, яскравими, близькими й зрозумілими нам героями. Цінність їх у тому, що письменник-педагог зумів правильно співвіднести у своїх працях вимисел та життєву правду, вклав у зміст концептуальні засади своєї педагогічної системи. Саме тому його літературно-педагогічна творчість така неповторна, яскрава, оригінальна й слугує вчителям початкової школи безцінним допоміжним матеріалом у моральному вихованні молодших школярів.

Література

1. Антоненко М. В. Сухомлинський і сучасність / Михайло Антоненко // Дошкільне виховання. – 1990. – № 9. – С. 12.
2. Вашуленко М. Літературна творчість В.О. Сухомлинського в початкових класах / Микола Вашуленко // Шкільна бібліотека. – 2004. – № 6. – С. 10–13.
3. Заліток Л. Книжка як засіб виховання відповідальності молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського / Людмила Заліток // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка: педагогічні науки. – Полтава : Фірма Техсервіс, 2005. – С. 261.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – 670 с.
5. Сухомлинський В. Моя педагогічна система / Василь Сухомлинський // Радянська школа. – 1988. – № 7. – С. 79–81.

РАЗУМЕНКО Т.О.

ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ФАКУЛЬТЕТСЬКОЇ СТРУКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ: ІСТОРІЯ, ДОСВІД

Глобалізаційні процеси сучасності поставили на порядок денний питання розробки нової філософії освіти, заснованої на збереженні національної самоідентичності в оптимальному поєднанні з інтеграцією у світовий освітянський простір. У зв'язку із цим в Україні формується нове бачення вищої освіти, суттєвим складником якої виступає університетська освіта, відбувається пошук шляхів її модернізації.

Зазначені проблеми неможливо вирішити без ґрунтовного вивчення історичного минулого університетської освіти, оскільки людством накопичено значний досвід не тільки в царині організації діяльності університетів, а й побудови їх організаційно-управлінської структури, провідних принципів управління тощо.

Питання змісту, концептуальних ідей організації університетської освіти, особливості функціонування певних “моделей” університету на кожному з визначених історичних етапів розвитку людства широко представлені в працях А. Андреева, Н. Дем'яненко, Л. Зеленської, К. Кавеліна, І. Курляк, О. Мещанінова, О. Микитюка, О. Навроцького, М. Полякова, В. Савчук, М. Суворова та ін. Проте особливості становлення факультетсь-